

Mariño Paz, R. (2008). *Historia de la lengua gallega*. München: Lincom. 291 páx.

Sen dúbida un dos libros claves dentro dos estudos da lingüística galega dos últimos anos foi a obra de Ramón Mariño titulada *Historia da lingua galega* (Santiago de Compostela: Sotelo Blanco. 1998). Ata aquel momento non se dispoñía de ningún manual que recompilase de xeito exhaustivo información suficiente sobre as vicisitudes históricas sufridas pola lingua galega desde a súa prehistoria ata o momento actual. Desde entón as persoas interesadas no coñecemento desta lingua puidemos atopar nesta obra importantes datos sobre a súa historia externa de xeito ordenado e crítico, pero non só iso, tamén tivemos moita información sobre gramática histórica do galego, sobre historia da escrita en galego, sobre historia social da lingua e mesmo sobre literatura galega.

Dez anos despois o profesor Mariño volve retomar este mesmo tema, ofrecéndonos a obra que estamos a analizar. Non se trata dunha simple actualización da publicación anterior, senón que máis ben estamos ante unha reescrita sobre o mesmo tema, pero con pretensións diferentes. A diferenza básica é o posible público ó que vai dirixida. Creo que, mentres que a obra do 98 pretendía dotar a sociedade galega (sobre todo a curiosos, estudantes e especialistas sobre a lingua galega) dun manual básico sobre a historia da lingua, agora, dez anos despois, a pretensión é moito máis ambiciosa: trátase de darlle a coñecer as vicisitudes históricas da nosa lingua tamén á comunidade filolóxica europea e mesmo universal. E isto queda patente con só observar que, nesta ocasión, é unha prestixiosa editorial alemá con ampla presenza en toda Europa (pois publica obras en inglés, alemán, francés, español, portugués e italiano) a que se interesou por editar este estudo. Este é o motivo de que nesta ocasión a redacción do traballo estea feita en castelán.

É sen dúbida a calidade deste traballo de Ramón Mariño a que fixo que esta editorial se interesase pola súa publicación e iso debe ser un orgullo para o autor, pero tamén debe selo para todos os galegos o feito de que esta casa editora estea convencida do interese que a nosa

lingua esperta no mundo filolóxico europeo. Creo que é importante deixar ben patente este dato nun momento no que dentro da sociedade galega se está a facer moi visible un pequeno grupo social que, desde a máis vergoñenta ignorancia en aspectos históricos, culturais e lingüísticos, e desde unha total insensibilidade social, teñen o atrevemento de enarborar como bandeira a mentira, a aldraxe e o desprestixio da lingua que uniu durante séculos os habitantes do noroeste hispánico e que nos une hoxe a todos os galegos. Creo que sería bo para estes grupos sociais non só a lectura desta obra, na que sen dúbida aprenderían datos básicos sobre o noso pasado que eles ignoran totalmente, senón tamén levar a cabo unha reflexión sobre as razóns que poden facer que o mundo científico internacional se sinta interesado polo coñecemento dunha lingua que eles denigran e desprezan, a pesar de formar parte da súa propia historia e do seu presente como individuos pertencentes a un pobo de moi rica cultura.

Dicía máis arriba que non estamos ante unha simple actualización e tradución da obra do 98, senón que o enfoque é distinto. É máis, a obra do 98 continúa tendo total vixencia no presente, xa que os datos que se ofrecían seguen sendo totalmente actuais. Basicamente podemos incluír os cambios e diferenzas en tres grandes grupos:

a) Xa a primeira vista se observa que hai cambios na macroestrutura, isto é, na organización de capítulos e seccións. Nalgúns casos estas mudanzas veñen condicionadas por novos coñecementos e achados científicos recentes, e noutras ocasións é o distinto enfoque do libro o que parece aconsellar esta renovada estrutura. Nalgunhas ocasións mesmo se suprimen certos aspectos estudados na obra do 1998, probablemente por seren considerados demasiado de detalle para as pretensións da obra actual. Nos capítulos terceiro e cuarto, sen deixar de tratarse basicamente os mesmos aspectos, é onde os cambios da estrutura expositiva son máis importantes.

b) Por outro lado, nesta recente obra aparecen datos novos, froito dos coñecementos e achegas que foron xurdindo a partir do 1998. Igual que sucedía no caso anterior, o profesor Mariño dá mostras de coñecer en profundidade todos os estudos publicados sobre os temas que trata e de manter constantemente actualizados os seus coñecementos por medio de novas conclusións recollidas de publicacións recentes. Non en van, das máis de 550 referencias bibliográficas ofrecidas, case un terzo teñen data de publicación posterior a 1997.

c) Finalmente, tamén hai cambios de organización na microestrutura e na redacción dos subcapítulos e das seccións. Aínda

naqueles casos en que aparece unha mesma sección en ambas as obras, a organización interna acostuma variarse e a redacción é diferente, indo moito máis aló dunha simple tradución.

Xa entrando na estrutura interna da obra, esta aparece organizada en catro grandes capítulos, ademais dunha introdución previa e dunha bibliografía final. Merece especial mención a introdución, pois, a pesar da súa brevidade, constitúe unha magnífica reflexión sociolingüística sobre os procesos de dominación lingüística. Como exemplo vivo de especial importancia para coñecer certos procesos deste tipo é como o autor presenta a lingua galega, incitando deste modo a coñecer a historia do noso idioma. Trátase sen dúbida dunha atractiva e intelixente presentación que fará que aumente o interese por achegarse a este libro e por debruzarse sobre a lingua propia dos galegos.

Cada un dos catro capítulos da obra, organizados cronoloxicamente, trata un período da historia da lingua. O segundo (Idade Media), terceiro (séculos XVI, XVII e XVIII) e cuarto (séculos XIX, XX e XXI) teñen unha extensión semellante, mentres que o primeiro (formación da lingua) supón en extensión aproximadamente a metade de calquera dos anteditos. En cada un destes capítulos hai unha ou varias seccións introdutorias nas que se fai un repaso polos principais acontecementos históricos da época, especialmente por aqueles que de xeito máis directo influíron no devir da situación da lingua nesa altura. Tamén se detén o autor a miúdo a informarnos sobre a estrutura social da poboación galega nun determinado período e sobre os cambios que se van producindo na rede social.

Como xa indicamos, o primeiro dos grandes capítulos trata o período de formación da lingua galega: substratos, latinización e superestratos. Aínda que obviamente o autor se refire ó noso idioma, este primeiro capítulo vai moito máis aló destes límites, e moi ben podería servir (agás nalgúns aspectos concretos) como presentación da situación lingüística da Península Ibérica en todo este período (desde os tempos máis recuados dos que temos datos ata a época das invasións árabes) e ser, xa que logo, aproveitado para explicar a etapa de formación de calquera das linguas iberorromances actuais.

O segundo dos capítulos fai referencia á emerxencia e decadencia da lingua galega na Idade Media. Non trata, xa que logo, todo o período medieval, pois de feito no primeiro capítulo xa se chegara ata o período de invasións árabes (século VIII). Nun estricto sentido cronolóxico dáse unha certa superposición do capítulo primeiro (que abrangue os primeiros séculos da Idade Media) con este segundo.

Non obstante, o enfoque é ben diferente en ambos os casos. No primeiro faise referencia ós acontecementos que teñen que ver coa formación da lingua (latinización e superestratos), mentres que neste segundo se tratan outros aspectos, que aínda que poden ser simultáneos ós anteriores, teñen que ver co proceso de conversión do latín en romance.

Esta temática que acabo de sinalar (o proceso de evolución de latín a romance) é a primeira que se explica no segundo capítulo, pero a continuación tamén se abordan outras como o proceso de individualización do galego dos outros romances que o rodean, as diferenzas lingüísticas que van xurdindo entre galego e portugués nos últimos séculos da Idade Media, ou o cultivo da lingua galega na época medieval.

Obsérvase claramente neste segundo capítulo a intención do autor de ofrecernos moito máis ca unha historia externa. Aínda que sexa de forma indirecta, un lector curioso vai obtendo abundantes datos sobre os cambios que van outorgando personalidade propia á lingua medieval da *Gallaecia*, como froito da especial evolución do latín nesta zona, así como das diferenzas que se van observando entre o novo romance galego e os outros romances que o rodean. Cómpre deixar claro, de todas formas, que estes acertados datos sobre a evolución da lingua que nos ofrece Ramón Mariño non son exclusivos deste capítulo. Xa no primeiro aparecían apuntamentos deste tipo, e nos dous seguintes tamén figuran seccións dedicadas a cambios e características da lingua galega nos diferentes períodos cronolóxicos.

Ademais diso, cando o autor fai referencia ó cultivo da lingua galega neste período medieval, está a ofrecernos datos que máis ben pertencen ó plano da historia da literatura galega e da historia da escrita en galego, como tamén se volverá observar en gran medida nos capítulos sucesivos. Neste sentido resultan moi abundantes as seccións nas que o autor presenta estudos lingüísticos de textos da época: “El romance gallego en la documentación latina anterior al siglo XIII”, “La lengua de los primeros textos escritos en romance gallego”, “Los textos gallego-leoneses”.

Será no capítulo terceiro onde se trate o período que o profesor Mariño chama de *dialectalización* da lingua galega (séculos XVI, XVII e XVIII), e faino desde diferentes perspectivas:

-Despois dunha introdución histórica estuda os inicios do proceso de penetración do castelán en Galicia como consecuencia da procedencia foránea de certos grupos sociais. É este o inicio da

decadencia da lingua galega ata ser considerada un dialecto do castelán.

-Desde un punto de vista de historia da cultura, estúdanse os procesos de menosprezo e de defensa da lingua galega.

-Desde unha perspectiva que podería considerarse máis literaria, tamén nos informa o autor da situación do cultivo escrito da lingua galega nos distintos xéneros literarios.

-Podería formar parte dunha historia da escrita en galego a sección que fai referencia ás variedades do galego escrito.

-Baixo a perspectiva da historia da lingüística galega, abórdase o estudo das obras do padre Sarmiento, do padre Sobreira e de José Cornide, entre outros autores menores.

-Unha vez máis aparecen datos de gramática histórica na sección dedicada ós cambios lingüísticos.

Ata hai ben pouco estabamos afeitos a que, cando se trataba o tema da historia da lingua ou da literatura galegas, se pasase moi por riba esta etapa que acostumaba chamarse “séculos escuros”. Xa no 1998 Ramón Mariño acabou con esta tendencia, dedicándolle unha especial atención a estes tres séculos pouco coñecidos e con máis transcendencia do que se pensaba. Tamén nesta nova obra o autor se detén neste período e ofrece abundantes datos, moitos deles de primeira man, xa que é un grande especialista en historia da lingua galega e do seu cultivo non só na Idade Media, senón tamén nos séculos posteriores.

Finalmente, no capítulo cuarto expónsenos a situación da lingua galega nos séculos XIX, XX e comezos do XXI, tamén enfocada desde diferentes perspectivas. Aínda que a estrutura deste capítulo podería parecer moi diferente á do anterior e se introduza nova terminoloxía (*gramaticalización, ampliación funcional*), en realidade ofrécenos os mesmos contidos: introdución histórica con especial referencia ós cambios políticos, administrativos, sociais, económicos e funcionais; lenta caída do monolingüismo en galego; cultivo escrito do galego e características que presenta este galego escrito; estudos lingüísticos sobre o galego; características novidosas do galego falado e estudo da conciencia que se ten sobre a lingua.

Finalmente, merece ser destacada a utilidade da sección bibliográfica, xa que a partir dela podemos afondar máis en calquera aspecto dos tratados neste libro. Destaca a súa exhaustividade, ademais dun bo filtro selectivo que sempre é de agradecer. Como xa indicamos máis arriba, estamos ante unha bibliografía totalmente actualizada na que se dá noticia dos últimos traballos existentes sobre os aspectos tratados nesta obra.

Como dixemos, son moitos os datos que nos ofrece Ramón Mariño a partir de achados propios. Porén, o groso dos contidos que se presentan nunha obra destas características teñen que basearse en abundantes traballos doutros lingüistas. Gustaríame destacar que, nestes casos, o autor procura informarnos das perspectivas de diferentes estudosos, expoñendo tamén a súa visión particular, acompañada dos argumentos que o levan a defendela. Isto demostranos a madurez da obra, así como as horas de estudo e de reflexión que hai detrás do tratamento dos numerosos aspectos presentes neste traballo. Deste xeito resulta doado que o lector extraia as súas propias conclusións ou que afonde nun determinado aspecto a partir dos datos bibliográficos aquí ofrecidos.

Xa para concluír, considero que estamos ante o que é e será unha obra clave na lingüística galega, tanto polo tema en si como polo seu rigor científico. Se tivese que manifestar a miña queixa por un aspecto concreto, faríao sen dúbida polo feito de non ser fácil de atopar esta publicación nas nosas librerías, debido á cativa distribución desta editorial no noso país. Porén, sempre nos queda o recurso da adquisición por Internet, algo máis que doado nos tempos que corren.

EDUARDO MOSCOSO MATO